

РОЗДІЛ 2 ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 316.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.33.8>

ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ У XXI СТОЛІТТІ: ПРИЧИНИ, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ, НАСЛІДКИ

POLITICAL CONFLICTS IN THE XXI CENTURY: CAUSES, CONCEPTUAL APPROACHES, INSIGHTS

Агарков О.А.,

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпровського гуманітарного університету*

Стаття присвячена аналізу політичних конфліктів, та визначенню шляхів їх вирішення. Політичні конфлікти можуть виникати з різних причин і часто є наслідком дисбалансу влади та ресурсів. Релігійні, етнічні та національні відмінності можуть призвести до політичних конфліктів. Наслідки таких конфліктів можуть бути різними: соціальними, економічними, зовнішньополітичними. Ці фактори можуть призводити до відчуття дискримінації та нерівності з боку інших груп, що може породжувати напруженість та конфлікти. Конфлікти можуть виникати за суперництва різних релігійних та етнічних груп за доступ до ресурсів або влади. Економічні та соціальні нерівності також можуть стимулювати розкол у суспільстві. Реформи інституцій та політичні процеси, що не задовольняють інтереси різних груп населення, можуть стати причиною конфлікту. Зовнішні впливи і геополітичні інтереси також можуть провокувати конфлікти між країнами.

В статті проаналізовані теорії конфліктів. Ці теорії пропонують різні пояснення причин та механізмів виникнення конфліктів на різних рівнях аналізу, від індивідуальних до міжнародних. Окрім того, вони пропонують різні підходи до розв'язання конфліктів, які можуть включати дипломатію, компроміси, медіацію, силові заходи та інші.

До основних методів вирішення конфліктів відносяться: дипломатичні переговори (передбачають взаємний обмін поступками між сторонами, що конфліктують, за допомогою посередників або без них), миротворчі операції (спираються на сили для встановлення миру та забезпечення безпеки на території, де відбувається конфлікт), судові процеси (ґрунтуються на вирішенні конфлікту через судову систему), економічні санкції (базуються на накладенні економічних обмежень на країну чи групу людей, з метою змусити їх змінити політику), врегулювання конфлікту шляхом сили (ґрунтуються на використанні сили для вирішення конфлікту).

Ключові слова: конфлікти, політичні конфлікти, дипломатичні переговори, економічні санкції, миротворчі операції.

The article is devoted to the analysis of political conflicts, and to the designation of ways of their accomplishment. Political conflicts can be attributed to various causes and often due to an imbalance of power and resources. Religious, ethnic and national powers can lead to political conflicts. The consequences of such conflicts can be different: social, economic, ovni-political. Qi factors can lead to noticeable discrimination and unevenness from the side of other groups, which can generate tension and conflict. Conflicts can be blamed for the super-nativity of various religious and ethnic groups for access to resources or power. Economic and social inevitability can also stimulate a split in the household. Reforming institutions and political processes that do not satisfy the interests of different groups of the population can become a cause of conflict. Outrageous infusions and geopolitical interests can also provoke conflicts between countries.

The article analyzes the theory of conflicts. These theories provide a variety of explanations of the causes and mechanisms of vindication of conflicts on different levels of analysis, from individual to international. Let's face it, the stench of proponuyut rizni comes to the development of conflicts, yaki can include diplomacy, compromise, mediation, power and other things.

The main methods of resolving conflicts can be seen: diplomatic negotiations (transfer mutual exchange of actions between the parties that are in conflict, for the help of intermediaries or without them), peacekeeping operations (spirit on forces to establish peace that security is secure on the territory), litigate, de conflict (based on the variance of the conflict through the court system), economic sanctions (based on the imposed economic borders on the country's chi group of people, with the method of sussing them to change the policy), regulating the conflict by means of force (conflicting with the conflict).

Key words: conflicts, political conflicts, diplomatic negotiations, economic sanctions, peacekeeping operations.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що конфлікти в умовах трансформації світової політичної системи набувають все більшої інтенсивності. При цьому крайньою формою політичного конфлікту є війна. Не виключенням, на жаль, стала і Україна. Коли 24 лютого 2022 року російські війська вторглися на територію України і розпочалася повномасштабна війна. В цьому зв'язку важливим в науковому дискурсі є аналіз теорій, причин, наслідків та форм розв'язання політичних конфліктів.

Політичні конфлікти є необхідною складовою сучасного політичного процесу. Їхні причини можуть бути різноманітними, а наслідки – дуже серйозними. Однак, з розумінням цих проблем можна знайти способи врегулювання конфліктів і зберегти мир в світі. Політичні конфлікти є невід'ємною частиною сучасного суспільства і значно впливають на світову політику, економіку та суспільні відносини.

У суспільстві політичні конфлікти є поширеним явищем, що впливає на життя громадян, і держав в усьому світі. Вони можуть виникати з різних причин і мати різні наслідки, у тому числі соціальні, економічні, політичні та культурні [8, с. 167-191]. Для вирішення та запобігання таким конфліктам є необхідне проведення аналізу та вивчення їх причин та наслідків, оскільки трансформаційні процеси відображаються і на специфіці самих політичних конфліктів. Існує достатньо багато дослідників, які розглядають з різних сторін політичні конфлікти. Зупинимось на деяких з дослідників. Л. Крісберг вважає, що конфлікти неминучі, але їх можна перетворити на конструктивний діалог, що призведе до зниження напруги та вирішення конфлікту [17]. Дж. П. Ледерах стверджує, що вирішення конфліктів має ґрунтуватися на моральному та етичному аналізі, а не на силі чи політичних інтересах [18].

Р. Фішер вважає, що для вирішення конфліктів необхідно використовувати інструменти, засновані на діалозі та взаєморозумінні, а не на силі [6]. Ф. О. Хампсон вважає, що з вирішення конфліктів необхідно враховувати соціальні, культурні та історичні особливості кожної сторони, і навіть забезпечити участь усіх сторін у процесі вирішення конфлікту [11]. М. Креймер – розглядає роль Організації Об'єднаних Націй у запобіганні та розв'язанні конфліктів у світі, а також пропонує нові підходи до миротворчої діяльності [16].

М. Каррара – досліджує, як інформаційні технології та кібервійна впливають на сучасні політичні конфлікти, і аналізує можливі стратегії для їх протидії [1]. Р. Мандел аналізує зміни у характері тероризму в XXI столітті, включаючи домашній тероризм та кібертероризм, та пропонує із цими погрозами [19]. Отже, аналіз досліджень науковців з проблематики політичних конфліктів дає

зможу зробити висновок, що більшість досліджень не в повному аспекті враховують багатоманітність політичних конфліктів у XXI столітті. У зв'язку з цим аналіз причин і наслідків політичних конфліктів, а також дослідження перспектив і методів їх вирішення та запобігання є актуальною темою для наукових досліджень.

Мета цієї статті – розглянути основні аспекти політичних конфліктів у сучасному суспільстві, їх причини та наслідки, а також можливі перспективи вирішення та запобігання таким конфліктам.

Визначена мета дає можливість сформулювати наступні **завдання статті**:

- 1) розкрити основні причини політичних конфліктів,
- 2) розглянути теорії, які аналізують змістовні характеристики політичного конфлікту та здійснити їх класифікацію,
- 3) наслідки політичних конфліктів,
- 4) можливості запобігання та врегулювання політичних конфліктів.

Політичні конфлікти можуть виникати з різних причин і часто є наслідком дисбалансу влади та ресурсів. Наприклад, конфлікт у Сирії почався внаслідок економічної та соціальної несправедливості, а також розподілу ресурсів між різними етнічними групами. Релігійні, етнічні та національні відмінності можуть призвести до політичних конфліктів. Наслідки таких конфліктів можуть бути різними: соціальними, економічними, зовнішньополітичними. Розбіжності у культурі, релігії, етнічності часто стають основою політичних конфліктів [10]. Релігійні, етнічні та національні відмінності можуть відігравати істотну роль у виникненні політичних конфліктів [13]. Ці фактори можуть призводити до відчуття дискримінації та нерівності з боку інших груп, що може породжувати напруженість та конфлікти. Крім того, конфлікти можуть виникати за суперництва різних релігійних та етнічних груп за доступ до ресурсів або влади. Важливо відзначити, що релігійні, етнічні та національні відмінності власними силами не є причинами конфліктів, а скоріше виступають як фактори, які можуть посилювати напруженість та сприяти конфліктам. Однак, якщо ці відмінності ігноруються та не беруться до уваги в політичному процесі, це може призвести до збільшення напруженості та конфліктів. Наприклад, у різних регіонах світу виникають конфлікти між мусульманськими та християнськими групами, такі як у Центральній Африканській Республіці, Нігерії та інших країнах. У деяких випадках конфлікти набувають форми національного визвольного руху, наприклад, як у випадку боротьби тамілів за незалежність на Шрі-Ланці.

Економічні та соціальні нерівності також можуть стимулювати розкол у суспільстві [21, с. 337-356]. Реформи інституцій та політичні

процеси, що не задовольняють інтереси різних груп населення, можуть стати причиною конфлікту [26]. Крім того, зовнішні впливи і геополітичні інтереси також можуть провокувати конфлікти між країнами. Втручання зовнішніх сил у внутрішні справи країни може призвести до конфлікту між національними групами та різними політичними силами.

Розглянемо теорії, в яких робиться спроба визначити сутнісні риси політичного конфлікту. Існує багато теорій політичних конфліктів, оскільки це складний та багатогранний процес. Все багатоманіття теорій політичного конфлікту можна описати наступною таблицею 1.

Для більш чіткої структуризації прокласифікуємо теорії політичних конфліктів за певними критеріями.

Класифікація теорій конфлікту:

- 1) соціально-психологічні теорії:
 - а) теорія соціального ідентитету [23, с. 33-47],
 - в) теорія ідентичності [24],
- 2) соціально-культурні теорії:
 - а) теорія культурних конфліктів [14],

- б) теорія соціальної конструкції [12],
- 3) соціально-економічні теорії:
 - а) теорія структурних конфліктів [2],
 - б) теорія раціонального вибору [22, с. 99-118],
 - в) теорія ресурсів [13],
- 4) міжнародні теорії:
 - а) теорія транснаціональних конфліктів [15],
 - б) теорія реалізму [27],
 - в) теорія демократичного світу [3, с. 205-235],
 - г) теорія глобалізації [7].

Ці теорії пропонують різні пояснення причин та механізмів виникнення конфліктів на різних рівнях аналізу, від індивідуальних до міжнародних. Окрім того, вони пропонують різні підходи до розв'язання конфліктів, які можуть включати дипломатію, компроміси, медіацію, силові заходи та інші.

Наслідки політичних конфліктів можуть бути дуже серйозними. Економічні та фінансові втрати є одними з ключових наслідків політичних конфліктів [21, с. 337-356]. Крім того, політичні конфлікти можуть серйозно вплинути на економічну стабільність. Під час конфлікту відбувається зни-

Таблиця 1

Теорії політичних конфліктів (авторська розробка)

Теорія	Опис
Теорія соціального ідентитету	Конфлікти виникають через негативні стереотипи та уявлення про інших, що можуть викликати розділення між групами та сприяти виникненню конфліктів.
Теорія стигматизації	Конфлікти можуть виникати через стереотипи та етикетки, які накладаються на групи, що можуть привести до конфліктів.
Теорія культурних конфліктів	Різні культурні підходи можуть сприяти виникненню конфліктів, коли одна культура чи група вважає, що інша культура недоцільна.
Теорія структурних конфліктів	Політичні конфлікти можуть бути зумовлені несправедливістю в соціальних та економічних структурах, де одна група домінує над іншими.
Теорія раціонального вибору	Люди діють на основі своїх інтересів та обрання певної стратегії, щоб забезпечити свої потреби та вигоди. Це може приводити до конфліктів, коли інтереси різних сторін конфлікту зіткнулися.
Теорія реалізму	Держави завжди будуть конкурувати між собою за владу та ресурси, що призводить до конфліктів.
Теорія соціального конструктивізму	Політичні конфлікти виникають на основі соціальних та культурних різниць між людьми та групами.
Теорія ідентичності	Конфлікти виникають через порушення або загрозу індивідуальної або колективної ідентичності.
Теорія ресурсів	Конфлікти виникають тоді, коли різні сторони борються за доступ до ресурсів, таких як вода, нафта, газ тощо.
Теорія транснаціональних конфліктів	Глобалізація та міжнародні відносини можуть сприяти виникненню конфліктів, що перетинають межі національних держав.
Теорія демократичного світу	Демократичні країни не ведуть війн одна проти одної, оскільки демократія сприяє мирному вирішенню конфліктів.
Теорія глобалізації	Конфлікти виникають через нерівномірний розвиток економіки та культури між країнами. Глобалізація може привести до зменшення політичних конфліктів.
Теорія соціальної конструкції	Конфлікти виникають через різні способи сприйняття та розуміння соціальної реальності різними групами.
Теорія рівняння інтересів	Конфлікти виникають через різницю в інтересах різних сторін, а також через те, що рішення однієї сторони може мішати досягненню мети іншої сторони.

ження продуктивності, зменшується обсяг інвестицій, виникають проблеми з постачанням товарів та послуг, що може призвести до зростання інфляції та безробіття. Це може спричинити додаткові соціальні проблеми, такі як бідність, голод та нестача медичного обслуговування. Крім того, конфлікти можуть призвести до насильства, людських жертв та руйнування інфраструктури та середовища [10]. Вони можуть також призвести до соціальних наслідків та втрати довіри до влади [26].

Політичні конфлікти можуть мати широкий спектр наслідків, які впливають на суспільство та державу. Вони можуть призвести до соціального розколу, порушення економічної стабільності, послаблення державних інституцій і навіть насильства і війни. Одним із прикладів наслідків політичних конфліктів є біженство та міграція, коли люди змушені залишати свої будинки та країни у пошуках безпеки та кращого життя. Це може призвести до соціальних та економічних проблем у країнах, які приймають біженців. Крім внутрішніх наслідків, політичні конфлікти можуть вплинути на міжнародні відносини та світову політику. Вони можуть призвести до зміни кордонів, посилення націоналізму та розширення впливу інших держав на регіон. Конфлікти можуть також викликати занепокоєння у світовому співтоваристві та призводити до міжнародних санкцій та дипломатичного тиску на країни, що беруть участь у конфлікті [8, с. 167-191].

Для запобігання конфліктам необхідно врахувати релігійні, етнічні та національні відмінності та вживати заходів для усунення дискримінації та нерівності. Наприклад, це може включати створення механізмів діалогу та взаємодії між різними групами, а також прийняття законів та політик, які враховують відмінності та захищають права всіх громадян. Цікавим прикладом таких механізмів є практика міжконфесійного діалогу, яка використовується в багатьох країнах для пом'якшення напруженості різних релігійних груп. У рамках таких діалогів представники різних релігій та конфесій можуть зустрічатися для обговорення спільних проблем та пошуку компромісів.

Також важливим аспектом запобігання конфліктам є створення умов для поваги та захисту прав етнічних та національних меншин. У деяких країнах це може включати проведення реформ у галузі законодавства та створення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхньої етнічної приналежності. Важливим інструментом у цій сфері може бути створення механізмів контролю за дискримінацією та насильством за етнічною та релігійною ознакою, а також навчання прав людини та толерантності для всіх громадян.

Загалом, запобігання та вирішення політичних конфліктів потребує комплексного підходу, який включає як соціально-економічні, так і політичні

та культурні заходи. Важливим елементом такого підходу є повага до різноманітності та захисту прав усіх громадян, що може сприяти зменшенню напруженості у суспільстві та створенню умов для мирного та продуктивного життя.

Політичні конфлікти можуть бути складними для вирішення, але існують різні можливості врегулювання конфліктів. Є кілька можливостей для врегулювання політичних конфліктів. До них входять дипломатія та переговори [10], міжнародні місії та спостереження, економічна та гуманітарна допомога [21, с. 337-356] і компроміси та реформи.

Один з найбільш ефективних способів врегулювання політичних конфліктів – це дипломатія та переговори. Це може бути складним процесом, але він може привести до компромісу, що задовольняє всі сторони. Прикладом успішних дипломатичних угод є Угода про ядерну програму Ірану, яку підписали у 2015 році. Ще одним можливим способом врегулювання конфліктів є міжнародні місії та спостереження. Це може допомогти забезпечити дотримання зобов'язань і зменшити ризик насильства. Один з прикладів успішної міжнародної місії – Місія Організації Об'єднаних Націй у Сирії.

Економічна та гуманітарна допомога може допомогти зменшити соціальні та економічні нерівності, які можуть бути однією з причин політичних конфліктів. Наприклад, програма допомоги Європейського Союзу Україні допомогла врятувати економіку країни після революції 2014 року. Компроміси та реформи можуть бути необхідними для вирішення корінних проблем, які лежать в основі політичних конфліктів. Наприклад, однією з можливостей врегулювання політичних конфліктів є дипломатія та переговори. Це може бути дієвим методом, якщо обидві сторони конфлікту мають бажання досягти компромісу. Проте, якщо одна зі сторін не зацікавлена у мирному вирішенні конфлікту, то цей метод може бути недієвим. В такому разі, можуть знадобитись міжнародні місії та спостереження для контролювання дотримання умов домовленостей та запобігання можливим порушенням. Надання допомоги може зменшити напругу та покращити економічне та соціальне становище населення. Проте, важливо дотримуватись принципу «допомогти, не завдати шкоди», оскільки неправильне надання допомоги може погіршити ситуацію.

Нарешті, компроміси та реформи можуть бути дієвими методами врегулювання політичних конфліктів. Ці методи передбачають взаємні послаблення позицій обидвох сторін та домовленість про компромісне рішення. Проте, важливо мати на увазі, що не завжди компроміс є можливим, особливо у випадках, коли ставиться питання про основні принципи та цінності.

Вирішення політичних конфліктів можна досягти різними методами. Один із ефективних способів вирішення конфліктів – це проведення переговорів між сторонами. У ході переговорів сторони можуть досягти компромісу та домовитися про мирне вирішення конфлікту. Важливим фактором успіху переговорів є наявність довіри між сторонами та готовність до поступок. Також необхідно, щоб переговори проводились за участю нейтральних посередників, які можуть допомогти досягти угоди.

Ще одним методом вирішення політичних конфліктів є використання механізмів міжнародного права, таких як арбітраж та судові процеси. Міжнародне право надає інструменти для вирішення конфліктів, особливо у випадках, коли національні правові системи не можуть забезпечити справедливість та досягнення правосуддя. Також важливо приділяти увагу запобіганню політичним конфліктам. Одним із способів запобігання конфліктам є розвиток демократичних інститутів та зміцнення громадянського суспільства. Коли громадяни мають можливість вільно висловлювати свої думки і брати участь у прийнятті рішень, ймовірність виникнення конфліктів знижується.

Ще одним методом вирішення конфліктів є медіація. Медіатор може виступати як нейтральна сторона, допомагаючи сторонам знайти компроміс та досягти згоди. Медіація може бути особливо корисною в тих випадках, коли сторони не можуть провести переговори самостійно або є довірчий розрив між сторонами конфлікту. Також існує можливість застосування механізмів юридичного вирішення конфліктів, у тому числі через вирішення спорів у міжнародних судах. На жаль, не всі конфлікти можуть бути вирішені

таким шляхом, оскільки деякі держави не згодні підкорятися міжнародним судам та не дотримуються міжнародних норм.

Для запобігання конфліктам необхідно покращити якість державного управління та скоротити рівень корупції. Крім того, необхідно забезпечити доступ до ресурсів та можливостей для всіх верств населення, у тому числі для меншин. Важливим аспектом є також сприяння економічному розвитку та зміцненню громадянського суспільства. Слід посилити роль дипломатії та міжнародної співпраці. Організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, можуть відігравати важливу роль у запобіганні конфліктам та вирішенні міжнародних суперечок. Важливо, щоб держави співпрацювали та діяли спільно у вирішенні глобальних проблем. Хоча слід зауважити, що в українсько-російській війні багато міжнародних організацій показали себе не ефективними, та безпомічними.

На закінчення політичні конфлікти є серйозною проблемою, яка може призвести до багатьох негативних наслідків. Однак існують ефективні методи вирішення конфліктів та запобігання їх виникненню. Необхідно вдосконалювати державне управління, зміцнювати громадянське суспільство, покращувати соціально-економічні умови та знижувати рівень корупції. Також важливо проводити діалог та переговори між сторонами, щоб досягти компромісу та мирного вирішення конфліктів. Крім того, міжнародне співтовариство може надавати підтримку у вирішенні конфліктів, надаючи фінансову допомогу та експертну підтримку, а також беручи участь у міжнародних переговорах та посередництві. А також проводити міжнародну дипломатію для пом'якшення конфліктів між державами. Осно-

Таблиця 2

Методи врегулювання конфліктів (авторська розробка)

Метод врегулювання	Опис	Приклади використання
Дипломатичні переговори	Метод, заснований на взаємному обміні поступками між сторонами, що конфліктують, за допомогою посередників або без них.	Переговори щодо Іранської ядерної програми у 2015 році, переговори щодо врегулювання конфлікту в Сирії
Миротворчі операції	Метод, що включає використання сили для встановлення миру та забезпечення безпеки на території, де відбувається конфлікт.	Миротворча місія ООН у Косові, миротворча місія Африканського союзу у Сомалі
Судові процеси	Метод, що ґрунтується на вирішенні конфлікту через судову систему.	Розгляди по суперечці між Китаєм та Філіппінами в Південно-Китайському морі, розгляди по суперечці між Росією та Японією з приводу островів Курильські
Економічні санкції	Метод, що ґрунтується на накладенні економічних обмежень на країну чи групу людей, з метою змусити їх змінити політику.	Санкції проти Росії за анексію Криму та українсько-російську війну, санкції проти Ірану у зв'язку з ядерною програмою
Врегулювання конфлікту шляхом сили	Метод, що ґрунтується на використанні сили для вирішення конфлікту.	Вторгнення США до Іраку у 2003 році, вторгнення Росії до Грузії у 2008 році

вними інструментами для вирішення конфліктів є переговори, угоди, компроміси та застосування сили у крайніх випадках. Однак, необхідно врахувати, що кожен конфлікт є унікальним і потребує індивідуального підходу.

В узагальненому вигляді можна представити наступним чином методи врегулювання політичних конфліктів.

Отже, політичні конфлікти є невід'ємною частиною життя будь-якого суспільства. Однак важливо вміти ідентифікувати, передбачати і запобігати їх виникненню, щоб мінімізувати їх негативний вплив на суспільство та державу. Це може бути досягнуто лише завдяки співпраці та взаємодії

між державами та громадянським суспільством. Політичні конфлікти можуть мати значний вплив на економіку, соціальну сферу та середовище. Проте, існують різні можливості врегулювання політичних конфліктів, такі як дипломатія, міжнародні місії, економічна та гуманітарна допомога, компроміси та реформи. Вирішення політичних конфліктів є надзвичайно важливим завданням для міжнародної спільноти. Наступні кроки повинні включати більші зусилля для дипломатичних переговорів, здійснення ефективних міжнародних місій, забезпечення економічної та гуманітарної допомоги, а також здійснення компромісів та реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Carranza M. *The Nature of War in the Information Age: Clausewitzian Future*, Routledge. 2019. 188 p.
2. Coser, L. A. *The functions of social conflict*. New York: Free Press. 1956. 180 p.
3. Doyle M. W. *Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part 1*. *Philosophy and Public Affairs* 1983. vol. 12, no. 3. P. 205–235.
4. Fearon, J. D. *Rationalist Explanations for War*. *International Organization* 1995. vol. 49, no. 3. P. 379–414.
5. Fisher R., Ury W., Patton B. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. Penguin Books. 2011. 160 p.
6. Friedman T. L. *The Lexus and the Olive Tree*. Anchor Books. 2000. 320 p.
7. Fisher R. *Beyond Machiavelli: Tools for Coping with Conflict*, Harvard University Press. 1994. 192 p.
8. Fisher R., Ury W., Patton B. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*." Penguin Books. 2011. 340 p.
9. Galtung J. *Violence, peace, and peace research*. *Journal of peace research*. 1969. № 6. P. 167–191.
10. Goffman, E. *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 1963. 230 p.
11. Gurr T. R. *Peoples versus states: Minorities at risk in the new century*. US Institute of Peace Press. 1994. 214 p.
12. Hampson F. O. *Nurturing Peace: Why Peace Settlements Succeed or Fail*, United States Institute of Peace Press. 1996. 346 p.
13. Herrera K. *Social Construction Theory and Conflict Transformation*. *Conflict Resolution Quarterly*. 2019. 140 p.
14. Horowitz D. L. *Ethnic Groups in Conflict*. University of California Press. 2000. 327 p.
15. Huntington, S. P. *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Simon & Schuster 1996. 310 p.
16. Keohane, R.O., and Nye, J.S. *Power and interdependence*. Boston: Little, Brown, 1977. 340 p.
17. Kremer M. *In the Interest of Peace: A New Agenda for the United Nations*, Yale University Press. 2018. 336 p.
18. Kriesberg L. *Constructive Conflicts: From Escalation to Resolution*, Rowman & Littlefield. 2019. 340 p.
19. Lederach J. P. *The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace*, Oxford University Press. 2005. 216 p.
20. Mandel R. *The New Politics of Terrorism: Homegrown Terror, Terrorism and Global Justice*, Routledge. 2018. 214 p.
21. Morgenthau H. J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. McGraw-Hill. 2016. 212 p.
22. Ross M. L. *What do we know about natural resources and civil war?* *Journal of Peace Research*. 2004. 41(3). P. 337–356.
23. Simon, H. A. *A behavioral model of rational choice*. *Quarterly Journal of Economics*. 1955. № 69(1). P. 99–118.
24. Tajfel H., Turner J. C. *An integrative theory of intergroup conflict*. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.). *The social psychology of intergroup relations* Monterey, CA: Brooks/Cole. 1979. P. 33–47
25. Tajfel H. *Social identity and intergroup relations*. Cambridge University Press, 1982. 320 p.
26. Tyler T. *Social Identity and Intergroup Conflict*. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2015. 310 p.
27. Walter B. F. *Reputation and civil war: Why separatist conflicts are so violent*. Cornell University Press. 2011. 312 p.
28. Waltz, K.N. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill. 1979. 250 p.
29. Wendt A. *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press. 1999. 250 p.